

Nato Üyeliği Türkiye'nin Şiö Üyeliğine Engel Mi?

Dr. Nejat Tarakçı
Jeopolitikçi ve Stratejist

Giriş

Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) katılımı ile ilgili sözleri, sadece ülkemizde değil bütün dünyada ilgiyle karşılandı. Bunun nedeni, Türkiye'nin milli gücünün bölgedeki göreceli üstünlüğü ve jeostratejik konumundan kaynaklanıyor. Bu bağlamda Türkiye'nin ŞİÖ üyeliğinin Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Kafkasya, Karadeniz ve Orta Asya'daki güç dengelerini kökünden değiştirmesinden korkuluyor. Türkiye isterse bu değişimi herhangi yeni bir örgüt üyeliğine gerek kalmadan da yapabilir. Örneğin, mevcut siyasi ve askeri bağlantılarından ayrılarak bağımsız ve bağlantısız bir statüyü tercih edebilir. Veya Rusya ile ikili savunma ve güvenlik anlaşması imzalayabilir. Ancak bir kısım Türk medyası ve ana muhalefet partisi, böylesine önemli bir konuda, ŞİÖ ülkelerinin antidemokratik yönetim sistemlerini ve Türkiye'nin NATO üyeliğini öne çıkaran çok sığ bir yaklaşım sergilemiştir. Düz mantıkla bile bakıldığında Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği, ne NATO üyeliğine, ne de Batı eksenli tarihi tercihine aykırı değildir.

ŞİÖ Neden Kuruldu?

SSCB'nin dağılmasından sonra, ABD ve AB, çok uluslu özel ve devlet şirketleri ile Orta Asya'ya hücum ettiler. Orta Asya ülkeleri 1992 sonrası AB'den 1 milyar Euro üzerinde yardım aldı. O dönemde Kazakistan'ın başkentinde 212 İngiliz firması görev yapıyordu.¹ Batılı devletler, kıta içine sıkışmış Sovyet eskisi bu devletlere özgürlük, demokrasi, refah ve zenginlik vaat ederek önemli kazançlar elde ettiler. Arkadan İngiliz dilinin yaygınlaştırılması yoluyla kültürel emperyalizmin hızlı bir uygulaması başlatıldı. Küresel sistemin Orta Asya'daki temel amacı, geniş tüketim pazarlarının ele geçirilmesinden² ziyade, bölgenin jeostratejik kontrolünü sağlayarak Çin ve Rusya arasında tampon bir bölge oluşturmaktı. Böylece hem bölgedeki zengin mineral ve petrol kaynakları kontrol altına alınacak, hem de Rusya ve Çin'in kuzey ve güney eksenleri üzerinden uzun vadede zayıflatılması olanağı sağlanacaktı. Bu stratejinin global ve jeopolitik ölçekteki amacı ise Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde, Rusya'nın da Avrupa ve Akdeniz'de ABD'ye olabilecek potansiyel tehdidini ortadan kaldırmaktı. ABD'nin, 2001

¹ New Europe No: 561 p.45

² Çünkü bölge ülkelerinin nüfusları güçlü bir pazar olamayacak kadar az

yılında İkiz Kuleler saldırısı sonrası, Orta Asya'nın merkezindeki Afganistan'da askeri operasyona başlaması bölgede alarm zilleri çaldırdı.

Bu gelişme, 1996'da kurulan Şanghay Beşli'sinin yeni bir stratejik amaçla 2002'de ŞİÖ adıyla yeniden örgütlenmesine neden oldu. Bu örgüte altıncı bir devlet olarak Özbekistan da katıldı. ŞİÖ üyesi devletler 2003 yılında ekonomik işbirliğini genişletme amacıyla bir çerçeve anlaşması imzaladılar.³ 25 Ekim 2005'deki Moskova zirvesinde, ŞİÖ'nün ortak enerji projelerine öncelik tanınması, özellikle de petrol ve gaz sektörüyle ve su kaynaklarının ortak kullanımı üzerinde durulması kararlaştırıldı. Ortak projelerin finansmanı için bir ŞİÖ Interbank'ının kurulması kabul edildi. ŞİÖ, bölgesel güvenlik kapsamında terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, ayrılıkçılık, radikalizm ile mücadeleye öncelik tanıdı. Bu maksatla birkaç defa ortak askeri tatbikat düzenlendi. ABD'nin, bölgede emperyal amaçlarla kalıcı bir yapılanmaya gitmesi nedeniyle ŞİÖ, 2005 yılından itibaren ABD'ye karşı yeni bir siyasi ve askeri strateji uygulamaya başladı. ŞİÖ, ABD'ye Orta Asya'daki askeri varlığına son verme çağrısı yaptı. Kırgızistan ve Özbekistan'daki ABD askeri varlığına son verildi. Özetle, **ŞİÖ'nün temel amacı ABD ve Batı'nın Orta Asya'ya stratejik nüfuzunun önlenmesiydi.** Bu temel amacın gerçekleşmesi için başlangıçta tamamen ekonomik ağırlıklı olan ŞİÖ, ABD'ye karşı bölgesel ve global bir denge sağlamak maksadıyla savunma ve güvenlik mekanizmalarını da devreye soktu. ŞİÖ ABD'nin, ünlü jeopolitikçi Mackinder'in **Kalpgah** (Heartland) olarak adlandırdığı Orta Asya'ya nüfuz etmesini şimdilik önlemiş görünüyor. Ancak mücadele hiç bitmeyecek, kurulduğunda Türkiye'yi örnek alan modern Pakistan, radikal bir din devletine dönüşmüş ve Çin'in etkisine girmiş durumda. ABD, Pakistan'ı Çin etkisinden kurtarmaya çalışıyor. Çünkü Çin, Pakistan'ın Arap Denizi'ndeki Gwadar Limanını işletiyor. Askeri ve ticari bir üs olarak kullanıyor.

Rus NATO'su ve ŞİÖ Bağlantısı

2000 yılında Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya; ABD ve Batı'nın eski Sovyet bölgelerinde uyguladığı çok yönlü stratejik yayılmasını durdurma kararı aldı. Bu bağlamda askeri alanda işbirliği maksadıyla, 7 Ekim 2002 tarihinde Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü veya Rus NATO'su olarak da adlandırılan KGAÖ (Collective Security Treaty Organisation) kuruldu. Bu askeri örgütte, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan yer aldı. Örgüt'ün temelleri 15 Mayıs 1992 tarihinde Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması'na dayanmaktaydı. KGAÖ Anlaşmasının en önemli maddesi üye ülkelerin başka bir askeri birliğe üye olamayacağı, ancak diğer askeri ittifaklar (NATO) ile işbirliği yapabileceği idi. Bu nedenle, NATO'ya girmeyi

³ Joint Communique of the Council of the Governmental Heads (Prime Ministers) of Shanghai Cooperation Organization Member States

hedefleyen Azerbaycan ve Gürcistan örgütten ayrıldı. Özbekistan ise ekonomik nedenlerle 2012’de örgütten ayrıldı. Örgütün işleyişi hemen hemen NATO’nun aynısı. NATO Antlaşmasının 5 nci maddesi gibi, üye ülkelere herhangi birine karşı gerçekleştirilen bir saldırı, tüm üye ülkelere yapılmış sayılmaktadır. Bu maddeden dolayı KGAÖ, NATO karşıtı bir örgüt olarak algılanmaktadır. Ancak başta Brzezinski olmak üzere bir çok ileri gelen jeopolitikçi iki örgütün işbirliği yapabileceğini değerlendirmişlerdir. Brzezinski’nin NATO ve KGAÖ hakkında 2009 yılında açıkladığı ilgi çeken görüşleri şöyledir:

- NATO İttifakının üye sayısının 28’e çıkması karar alma sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, NATO karar süreci oy birliğine dayanmalıdır.
- Rusya, Avrupa Atlantik camiasına daha da yakınlaştırılmalıdır. Rusya, Avrupa güvenliğini pekiştirmek ve emperyal emellerinin güçten düşmesine dolaylı olarak katkı sağlayan daha büyük bir küresel güvenlik ağına dahil edilmelidir.
- NATO ile Rus NATO’su tabir edilen KGAÖ arasında anlaşma imzalanmalıdır. Bu anlaşma şartlı olmalı halen üye olmayan ülkelerin NATO ve KGAÖ üyeliğini kendi tercihleriyle yapma hakkını onaylayan bir hükme bağlanmalıdır.
- NATO-ŞİÖ Konseyi kurulmalıdır. Böylece Çin dolaylı yoldan NATO ile yakınlaşacaktır.
- NATO çok fazla zaman geçmeden doğu Asya ülkeleri özellikle Çin, Japonya ve Hindistan ile doğrudan resmi bağlar kurmalıdır.⁴

Aradan geçen sürede bu öneriler istenen düzeyde realize edilemedi. Ancak KGAÖ, gerek ulaştırma gerekse lojistik olarak Afganistan’daki NATO’ya destek vermeye devam etmektedir. Batılı jeopolitikçilerin KGAÖ-NATO işbirliğine olumlu bakmalarının, Çin’in KGAÖ’ye üye olmamasından kaynaklandığı açıktır. Çünkü Çin-Asya Pasifik bölgesinde ABD’nin tek ve en güçlü rakibidir. Bu rekabet alanına şimdi Afrika, Arap Denizi ve hatta Güney Amerika da dahil olmuştur. Yeni ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Çin’in Afrika’nın ABD ile etki alanı yarışında olduğunu açıklamıştır.⁵ Mayıs 2007’de KGAÖ genel sekreteri Nikolay Bordyuja : **KGAÖ açık bir organizasyondur. İran’ın birliğimize başvurması halinde, başvurusunu değerlendiririz** açıklamasıyla, İran’ın da katılabileceğini belirtmiştir. Eğer İran katılsaydı, eski Sovyetler Birliği ülkelerinden olmayan ilk üye ülke olacaktı. BM, AGİT, Avrasya Ekonomik Topluluğu ve ŞİÖ ile işbirliği içinde olan KGAÖ aynı zamanda Acil Müdahale Gücü olarak adlandırılan askeri bir kuvvete de sahiptir. KGAÖ ile ŞİÖ arasında güvenlik, suç ve uyuşturucu kaçakçılığı alanlarında ortak mücadele için 2007’de bir anlaşma imzalanmıştır. 2010 yılında da KGAÖ, BM emrinde görevlendirmek üzere, Barışı Koruma Gücü oluşturma kararı almıştır. Böylece Rus NATO’su ile ŞİÖ arasında güvenlik esaslı organik bir bağ kurulmuştur. Örgütteki diğer önemli ve radikal gelişme ise, 21 Aralık 2011 tarihinde,

⁴ Dünya Gündemi Gazetesi 23 Ağustos 2009

⁵ Ergin Yıldızoğlu, 4 Şubat 2013 Cumhuriyet Gazetesi s. 11

Rusya'ya üye ülkelerin topraklarında kurulacak yabancı üsleri veto etme hakkı tanınmasıdır. Rusya böyle bir hak ile, KGAÖ'nün dominant ülkesi haline gelmiş bulunmaktadır.⁶ Bu bağlamda, ŞİÖ'ne üye olmayı düşünen ve şu anda bir güvenlik örgütüne üye olan Türkiye gibi ülkelerin durumu ne olacaktır ? ŞİÖ adına KGAÖ'nün herhangi bir coğrafyada görev alması halinde, KGAÖ'ne üye olmasalar bile ŞİÖ üyesi ülkeler için hukuki sorumluluklar olabilir mi? ŞİÖ'ne girecek yeni üyeler için başlangıçta bu ve benzer sorunları giderilmesi ŞİÖ'nün güvenilirliği için çok önemlidir.

Türkiye ve ŞİÖ

Türkiye 2012'de, ŞİÖ'ne Diyalog Ortağı olarak katıldı. Bu üyelik, Türkiye gibi Orta Asya ile tarihi ve kültürel bağları olan bir ülke için zorunluymuştu. Katılım sonrası kararı değerlendiren Çin'deki akademisyenler ve Rus analistler bu kararın hem ŞİÖ hemde Türkiye açısından bir devrim niteliğinde olduğunu belirttiler.⁷ Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğünün, konuyla ilgili yaptığı açıklamada: ŞİÖ'nün açılım ilkesini gözettiği, gözlemci ve aralarında Türkiye'nin de olduğu diyalog ortağı ülkelerle ortaklık ilişkilerine değer verildiği vurgulanmıştır. Buna ilave olarak, ŞİÖ'nün, hukuki, idari ve mali temelde yeni üyelerin kabulü için uygun ortam sağlamaya çalıştığı, organizasyona üye olmak isteyen ülkelerin başvurularının, asil üyelerin yapacağı görüşme ve oy birliği ile karara bağlanacağı ifadeleri kullanıldı. Çin'deki akademisyenler de Türkiye Başbakanı T. Erdoğan'ın çıkışını değerlendirirken ŞİÖ'nün Türkiye için iyi bir seçim olabileceğini belirtti.⁸

ŞİÖ'ne Üyeliğin Olası Avantaj ve Dezavantajları

Halen ŞİÖ ile Diyalog Ortağı olan Türkiye'nin ŞİÖ üyeliğinin bir eksen değişikliği ve Batı'dan kopma olarak algılanmaması gerekir. Çünkü ŞİÖ anlaşması, üye ülkeleri siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda bağlamamaktadır. Ancak Türkiye'nin ŞİÖ'ye ilave olarak, KGAÖ'ne de üye olması halinde bu kopma kaçınılmazdır. Türkiye'nin halen ŞİÖ üyeleri ile olan ekonomik ilişkileri gün geçtikçe gelişmektedir. 2012 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin Çin'e yönelik toplam ihracatı yaklaşık 2.8 milyar dolardır.⁹ 2012'de Rusya'ya ihracatı ise 6,75 milyar dolar olmuştur.¹⁰ Türkiye 2012'de ŞİÖ ülkelerine toplam 11.5 milyar dolarlık ihracat yapmıştır. Bu ülkelere ithalatı ise 51 milyar dolar civarındadır. Bu rakamlara göre, 2012 yılında Türkiye'nin ŞİÖ üyelerine yaptığı ihracat, toplam ihracatının yüzde 7.5 ini oluştururken, ithalat ise toplam ithalatın yüzde 21,6'sı düzeyinde bulunuyor. Türkiye'nin ekonomik krizle

⁶ Security alliances led by Russia, China link up Daily Time

⁷ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=230242&tarih=18/08/2007>

⁸ <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/985175-basbakan-erdoganin-sozleri-cinde-yankilandi>

⁹ <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/12/03/turkiyenin-cine-ihracati-rekor-kirdi>

¹⁰ <http://www.samanyoluhaber.com/ekonomi/Rusyaya-ihracat-rekor-kirdi/938790/>

mücadele eden AB ile ticareti ise sürekli geriliyor. AB'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki payı 2010 yılındaki yüzde 41,7 den 2012'de de yüzde 37'ye kadar geriledi. ŞİÖ'nün Türkiye'nin toplam dış ticareti içindeki payı ise yüzde 16'ya yükseldi. Türkiye, ŞİÖ'ye üye olması durumunda 2012 itibarıyla 783 milyar dolara ulaşan ekonomisiyle, birliğin en büyük 3'üncü ekonomisi olacak.¹¹ Türkiye'nin bir milyar dolar dolayında yatırımının bulunduğu Özbekistan'da hali hazırda 580 dolayında Türk firması ve 85 dolayında da temsilcilik faaliyet gösteriyor.¹²

Artılar Eksiler ve Seçenekler

Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği, eğer Rusya, Kazakistan ve Çin'in özel ekonomik avantajlar sağlaması halinde somut bir kazanım sağlayabilecektir. Bu bağlamda Rusya ve Kazakistan'ın ucuz gaz ve petrol sağlaması, gümrük indirimi, ulusal parayla ticaret, ihracatta ve yatırımlarda Türk şirketlerine öncelikli ülke statüsü verilmesi gibi avantajlar gündeme gelebilir. Bunların dışında Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği sadece politik bir güç kazandıracaktır. Yakın tarihe bakıldığında, Türkiye'nin ABD ve Batı ile olan ilişkileri dönem dönem kopma ve kriz noktasına gelmiştir. 1974 sonrası NATO üyesi Türkiye'ye ambargo uygulanmıştır. 28 Şubat 1997'deki hükümet değişikliğinin, hükümetin anti-Amerikancı ve anti-Siyonist tutumu ile ilgili olduğu değişik kaynaklarda ifade edilmiştir. Halen AB'nin terörist listesinde olmasına rağmen bir çok Avrupa ülkesinin PKK terör örgütüne açık veya örtülü destek verdiği bilinmektedir. Kıbrıs sorunu, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin tek taraflı AB üyesi yapılmasıyla daha da karmaşıklaştırılmıştır. Gümrük birliği üyesi Türkiye, 60 yıldan bu yana AB üyeliği için bekletilirken dünün yeni devletleri yıldırım hızıyla üye yapılmıştır. Özetle ABD ve Batı'nın beklenti ve stratejilerinin Türkiye'ninkilerle bağdaşmadığı ve örtüşmediği her dönemde Türkiye'nin iç ve dış sorunları artmıştır. Türkiye ekonomik ve toplumsal olarak bunların çok acısını çekmiştir. Türkiye, başka seçeneği olmadığından Batı'dan kopmadan bunlara katlanmıştır. Çünkü o dönemde elle tutulur başka bir siyasi ve ekonomik kuruluş yoktu. Bugün iyi veya kötü, işlevsel veya değil en azından kurumsal ve BM'lerce tanınmış bir siyasi ve ekonomik kuruluş olarak ŞİÖ var. Bu bağlamda ABD¹³ ve Batı'nın kararsız ve belirsiz politikaları ışığında Türk hükümetinin ŞİÖ üyeliğini dile getirmesi normal karşılanmalı ve bu konu, detaylı bir şekilde TV ekranlarından veya dar gazete köşelerinde değil, daha yetkin kurumlarca ve uzmanlarca tartışılmalıdır. Türkiye'nin ŞİÖ üyesi olması halinde, Türkiye Kıbrıs sorunun çözümünde Rusya ve Çin'in desteğini sağlayabilir mi? AB süreci hızlandırılarak en kısa sürede üyeliğe kabul edilebilir mi? KKTC'nin tanınması sağlanabilir mi? Türkiye ŞİÖ üyeliğinden kaynaklanacak politik gücünü, istediği anda ŞİÖ'ye sağlayacağı güvenlik alanındaki işbirliği ve destekle ABD

¹¹ <http://yenisafak.mobi/ekonomi-haber/sanghay-beslisi-ile-ticaret-artiyor-09.02.2013-484197>

¹² http://www.zaman.com.tr/ekonomi_turkiye-ve-ozbekistanin-dis-ticaret-hacmi-geriledi_2005395.html

¹³ ABD'nin kuzey Irak'taki PKK ile yeterince mücadele etmediği söylenebilir

ve Batı'ya karşı bir uyarı enstrümanı olarak kullanılabilir. Örneğin, 2010 yılında yapılan Çin-Türkiye ortak hava tatbikatı benzeri ikili tatbikatlar yapılabilir, bu tatbikatlar, Rusya'nın da katılımı ile deniz ve kara alanlarına yayılarak genişletilebilir ve sıklaştırılabilir. Savunma sanayiinde ortak çalışmalar yapılabilir. Askeri malzeme alımlarında öncelik tanınabilir. Daha ileri aşamada, Akdeniz'deki bazı Türk limanları Rus ve Çin askeri gemilerinin geçici veya daimi kullanımına açılabilir. Bu ve benzer gelişmelerin Türkiye'nin NATO ve AB ortakları tarafından ne şekilde değerlendirileceği çok ayrı ve detaylı bir konudur. Bu durumda NATO, Türkiye'nin üyeliğini tartışmaya açabilir. Bir başka önemli husus ise Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği, başta Azerbaycan olmak üzere, Türkmenistan ve İran'ın da ŞİÖ üyesi olmasını teşvik ve özendirir. İran'ın da üye olması durumunda ŞİÖ, teritorial olarak Ortadoğu ve Akdeniz'e bağlanmış olacaktır. Konuya, ŞİÖ açısından bakarsak Türkiye'nin üyeliği, ŞİÖ'yü siyasi anlamda sadece bir Orta Asya örgütü olmaktan çıkararak Ortadoğu ve Akdeniz ve hatta kuzey Afrika örgütü haline de getirecektir. Böylece ŞİÖ, Türkiye'nin dillere pelesenk olan jeostratejik öneminin de somut bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamış olacaktır. Türkiye'nin eksen değişikliğinin sadece bölgesel değil global güç dengelerini bile değiştirebileceği unutulmamalıdır. Bu değişiklik, Türkiye'nin ŞİÖ üyeliğine değil, üye olması halinde ŞİÖ ile yukarıda detaylandırılan ilişkilerinin derinliğine ve kapsamına bağlı olacaktır. Türkiye Başbakanının ŞİÖ üyeliği seçeneğini ifade etmesi bile, ABD ve Batı'nın Türkiye ile olan ilişkilerini gözden geçirmesine yol açabilir. Ve olası stratejik planlamalara başlamasına neden olabilir. Sonuç olarak Türkiye ŞİÖ üyeliğini düşünürken aşağıdaki soruların cevaplarını ve olası senaryoları da mutlak dikkate almak zorundadır. Dünya ekonomik sisteminin, Türkiye ekonomisine zarar verecek, kitleyecek, zayıflatacak enstrümanları var mı? Varsa nasıl uygulanabilir?

- Döviz girişini kesmek
- Borsadan çekilmek
- Türkiye'nin ihracat pazarlarını daraltmak
- Enerji maliyetlerini yükseltmek
- Kürt etnik milliyetçiliğini manipüle etmek vb.
- Hamas ve Sudan'a verilen desteği teörle ilişkilendirmek
- Sözde Ermeni soykırımını gündeme almak

Türkiye'nin askeri harcamalarını artırmak maksadıyla;

- Yunanistan, Rusya, GKRY, İsrail, Suriye, İran, Irak ile bölgesel kriz ve çatışmalar yaratmak
- Dost ve müttefik ülkelerle ilişkilerini bozmak vb.
- Türkiye'nin NATO üyeliğini sorgulamak

Gerçekte, Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği, ABD'nin NAFTA üyeliği kadar doğal bir istektir. Bu politik değil jeopolitik bir tercih olacaktır. Gerçekleşmesi ise, bölgemizde yeni bir devrin başlaması demektir. Türkiye'nin ŞİÖ üyeliğinin çok kutuplu bir denge politikasını amaçladığı değerlendirilmektedir. Üyelik halinde ise bölge ve dünya dengeleri Türkiye'nin politik tercihlerine bağlı olacaktır.

Şubat 2013